

Заїка О.В.

здобувач кафедри прикладної лінгвістики

Черкаського державного технологічного університету

ФЕНОМЕН АЗІАТСЬКО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ: ГІБРИДНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ГЕРОЇВ І ПРОБЛЕМА «ІНШОГО»

У кінці другої половини ХХ століття у світовому літературному процесі на першому плані опинилися проблеми так званих «порубіжних літератур», в центрі яких знаходиться проблема пошуку героєм своєї ідентичності. Актуальним стає відцентрове поняття власного національного іміджу / образу, коли поєднується стара та нова культурні традиції.

Варто відзначити, що сучасне літературознавство приділяє особливу увагу дослідженню етнічної складової творів. Яскравими представниками порубіжності є «письменники через дефіс», в творчості яких важливе місце посідає проблема самоідентифікації героя в новому культурному середовищі. Через такого транскультурного героя твори пограниччя не втрачають своєї актуальності. Подібно до своїх героїв, письменники пограниччя відчують подвійність та існують «між» культурами. Відтак, навіть самі письменники не можуть сказати напевне, яка з них домінує в їхньому культурному світі.

У цьому плані особливий інтерес представляє азійсько-американська література, яка акцентує на важливості культурної ідентичності свого героя, його подвійної свідомості та внутрішнього психологічного стану. Відмітимо, що розширення культурного простору є характерним для азійсько-американської літератури, оскільки обумовлене тематикою гібридності більшості творів.

Початок азійсько-американської літератури припадає на 60-ті роки ХХ ст., коли в центрі уваги постала людина, причому не як *homo sapiens*, а як індивід, який належить до певної культури. Азійсько-американська література займається осмисленням національно-етнічних складових, адже в полі зору часто перебуває маргінальна особистість, яка виступає в ролі своєрідного посередника між культурами. Мова йде про особу з порубіжною свідомістю, яка часто «перемикає культурні коди, щоб не почуватися вигнанцем в обох культурах» [1, с. 125].

В один тематичний ряд тут можна поставити постаті Л. Као (L. Cao), М. Кінгстон (M.H. Kingston), Д.В. Луї (D.W. Louie), Б. Мухерджі (B. Mukherjee), Дж. Окади (John Okada), Е. Тан (A. Tan), Д. Хейдждорн (J. Hagedorn), Ф. Чіна (F. Chin). Є. Бутеніна виокремлює Рейчел Лі, Кінг-кок Чеунг, Елейн Кім, Сау-Лінг Сінтіей Вонг, Шерлі Лім як «жіноче крило» азіатсько-американської літератури [3, с. 25]. До цього списку зараховують і американську письменницю бенгальського походження Джумпу Лагірі, яку без перебільшення можна вважати однією з найбільш успішних письменниць на межі ХХ – ХХІ ст.

Зауважимо, що вищезазначених письменників поєднує проблема національної ідентичності, яка і обумовлює необхідність досліджувати їх творчість у контексті транскультури.

Подібні твори пишуться письменниками азіатського походження, які свого часу емігрували до Америки. Варто відзначити, що всім азіатсько-американським творам притаманна тема етнічного самовираження, відтак ключовим поняттям залишається топос рідної землі, дому, культури.

Зазначимо, що виникненню азіатсько-американської літератури посприяли процеси глобалізації, відтак має місце «процес створення власної літературної ідентичності на новій території» [6, с. 247]. Важливу роль в азіатсько-американській літературі відіграє мовний фактор, породжуючи при цьому маргінальність героя. Перебуваючи вже на новій території, герой вважає, що через мову все ще підтримує зв'язок з домом і впевнений у своїй приналежності лише одній культурі. Зауважимо, що подібну мету ставлять перед собою іммігранти першого, а інколи і другого покоління, які марно сподіваються «повернутися» додому. Натомість третє покоління не вважає за необхідне дотримання мови своїх предків. Третє покоління уособлює віртуальних представників цієї культури, оскільки більшість інформації сприймає безпосередньо через своїх батьків.

Зображуючи культурну ізоляцію представників різних країн, автор сам позиціонує себе з точки зору маргінальності. Привносячи у твір «свої» культурні елементи, він у такий спосіб не забуває про своє етнічне походження. В результаті всі твори пройняті формою гібридності і саме такий підхід стає домінуючим. Твори у цьому плані однакові, адже розповідають про унікальний досвід життя іммігрантів у США. Відмінність гібридної літератури в тому, що вона зображує «інших» / окремих персонажів, які через втрату батьківщини зайняті пошуком нового дому на новій території. Часто проблема національної ідентичності показана на прикладі членів однієї сім'ї. В цьому плані показовими є твори Д. Лагірі, зокрема, родина Гангулі з роману «Гезка» («The Namesake»),

2003); сім'я Руми, головної героїні оповідання «Незвична земля» («Unaccustomed Earth», 2008); родина Судхи та Рахула з оповідання «Тільки гарне» («Only Goodness», 2008) [7, 8].

Не менш важлива роль відводиться концепту «свобода», яку може отримати герой з гібридною ідентичністю. Н. Бідасюк зауважує, що отримавши свободу, «якої раніше не вистачало, гібрид може вводити свої власні правила гри» [1, с. 80]. «Гра» знаходить своє втілення не лише в досягненні «американської мрії», важливим є вміння дотримуватися домашніх традицій. Приміром, домашніх традицій дотримується героїня оповідання Д. Лагірі «Тільки гарне» («Only Goodness», 2008). Вона готує індійські страви, в її домі панує абсолютна чистота; на відміну від своїх американських знайомих, дітям вона співає бенгальські пісні. Словом, перебуваючи поза межами «свого» середовища, герої відчують себе вигнанцями в новій культурі, а тому усвідомлюють свою зайвість.

Г.П. Мельников зазначає, що «значний вплив культур «великих сусідів» призводить до того, що «чуже» стає «своїм» – іде процес інтеріоризації зовнішніх впливів, що робить межі між «своїм» і «чужим» хиткими і умовними [5, с. 55]. Про так звані «сліди» переходу від «свого» до «чужого» нагадує постійно існуюча ностальгія за втраченим минулим. Героям-іммігрантам важливо не лише чітко і правильно окреслити (побачити) лінії переходу (контури «свого-чужого»), але й зрозуміти важливість і необхідність перетину цих меж. В результаті цього їхня ідентичність дещо «рухлива», гібридизована.

В. Будний зауважує, що «реконструюючи біографії «людей без батьківщини» – мігрантів, вигнанців, біженців, література ставить не лише соціальну проблему експатріації й безпритульності, асиміляції і збереження ідентичності, а й ментальні проблеми інакшості, втрати центру, діалогу між тотожністю та відмінністю» [2, с. 61]. Зауважимо, що ментальність інакшості в літературі зводиться до глибоких внутрішніх розчарувань; це своєрідна призма, крізь яку герой дивиться на світ і на себе в ньому. Культурна інакшість спонукає його до аналізу та інтерпретації, а отже, і до відповідної поведінки, звичайно, якщо є свідомо потреба підкреслити свою відмінність.

Зауважимо, що в азіатсько-американській літературі помітна творча схожість на хронологічному рівні, адже в більшості творів минуле, теперішнє і майбутнє переплітаються в складній наративній структурі тексту, утворюючи образ аутсайдера-шукача, який намагається одночасно рухатись вперед і дивитись назад. Рух вперед уособлює асиміляція до нової культури, а назад – збереження культурних традицій. Особливу роль відіграє тут минуле, яке щоразу нагадує про себе при виявленні культурних розбіжностей. Минуле виявляється сильнішим на відміну від культури, що приймає. Як результат, особистість живе у двох світах одночасно, не належачи до якогось

з них повністю. Незважаючи на те, що маргінал уже не має бажання повертатися «додому», він усвідомлює, що назавжди прив'язаний до своєї пра-культури. З подібною проблемою стикаються герої збірки «Темрява» («Darkness», 1985) Б. Мухерджі, які «характеризуються різним ступенем соціокультурної асиміляції та самоідентифікації» [1, с. 64] і не можуть «влитися» в нове культурне середовище, оскільки продовжують залишатися «чужими» на американському континенті.

Відзначимо, що вся творчість письменників кінця ХХ ст. так чи інакше вписується в канони транскультури – стан умовної приналежності індивіда до декількох культур одночасно. Не лише транскультурні герої, але і самі письменники постають референтами, інтерпретаторами, посередниками між культурами, тлумачами «свого» та «чужого». Кросжанровість їхньої творчості є відображенням постмодерністської категорії маргінальності. Текст уособлює інтертекст – певну модель діалогу культур в рамках мультикультуралізму, де до уваги береться расовий компонент та проблема відмінності (інакшості). Зауважимо, що сама мультикультурність в цьому відношенні є міжтекстовою взаємодією, варіантом різноманітних стосунків з «іншим».

Транскультурна поетика творів письменників пограниччя вирізняється особливою специфікою зображення героя з гібридною ідентичністю, завдання якого полягає в синтезі та дифузії різних, відмінних одна від одної культурних традицій. Гібридність може бути притаманна навіть країні. В цьому плані варто звернутися до постаті С. Рушді, в творчості якого, зокрема в романі «Діти півночі» («Midnight's Children», 1981), «Індія постає як культурний феномен, що виникає внаслідок змішування різних традицій і культур» [4, с. 34]. Зауважимо, що для Рушді Індія характеризується природним поєднанням різних традицій і культур, «сама сутність індійської культури в тому, що нам належить змішана традиція, *mélange* (суміш) елементів» [10, с. 67].

Героїв з порубіжною свідомістю зображує американська письменниця індійського походження Бгараті Мухерджі. Торкаючись своєї «великої теми», Мухерджі показує «індійців на перехідному етапі між гордістю за культурну спадщину (вигнання / експатріація) та страхом її втратити (імміграція)» [9, с. 51].

«Сумішню» культур відзначається образ Руми, головної героїні оповідання Д. Лагірі «Незвична земля» («Unaccustomed Earth», 2008). Зазначимо, що у творі проблема «батьки і діти» переплітається з гібридністю ідентичності. Автор показує, що герої знаходяться між почуттям відповідальності за батьків та бажанням повної незалежності. Між такою дилемою опиняється Рума: одночасно поєднуючи дві культури, героїня «скріплює» роз'єднану (розщеплену) свідомість в єдину культурну свідомість.

«Дифузію» культур уособлює також Ашима, головна героїня роману Д. Лагірі «Гезка» («The Namesake», 2003). Ашима виступає умовним мостом між двома культурами: для своїх батьків вона індійка, а для дітей – американка. Подібно Ашимі, представником двох культур є головний герой роману Р. Кіплінга «Кім» («Kim», 1990), який одночасно є напівірландцем / напівіндусом.

Герой азіатсько-американської літератури знаходиться у стані «культурної трансформації». Перебуваючи в процесі становлення свого «я», він розуміє, що скрізь бездомний і не може стати «самим собою», оскільки вже втратив свій дім, не знайшовши ще новий. Мають місце процеси деструкції (руйнування) свідомості персонажа, який уособлює «сплав» кількох культур, що в кінцевому результаті породжує фрагментарність його культурного простору.

Герої-гібриди азіатсько-американської літератури можуть вільно «рухатися» між кордонами, але щоразу наштовхуватися на непорозуміння з боку представників «іншої» культури. Усвідомлення своєї інакшості спонукає героїв до заглиблення у свій внутрішній світ, до спроб віднайти сенс свого існування в межах «іншої» культури. Шлях, який обирають письменники пограниччя для своїх героїв, сповнений розчарувань і спричиняє психічну дезінтеграцію особистості, роздвоєння її ідентичності.

Інакшість породжує дволике «я», а отже, помилкові ідентичності. Зауважимо, що подвійна свідомість не дає людині самосвідомості, а лише допомагає поглянути на себе крізь призму «іншого». Це можливість дивитися на себе очима інших. Свідомість героя з подвійною ідентичністю розколюється на дві частини: на «своє» і «чуже». В результаті, людина зависає в повітрі, оскільки подвійність і протистояння двох «я» не дають змоги розвиватися, назавжди прикріплюючи ярлик маргінальності.

Література

1. Бідасюк Н.В. Творчість Бгараті Мухерджі в контексті американського мультикультуралізму: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04 / НАН України; Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2007. – 198 с.
2. Будний В. Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології // Слово і Час. – 2007. – № 3. – С. 52-63.
3. Бутенина Е.М. Гибридная идентичность как литературная проблема: на материале китайско-американской женской прозы XX века: дис. ... канд. філол. наук. – М., 2006. – 205 с.

4. Мазін Д.М. Поетика романів Салмана Рушді [текст]: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04 / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Кафедра філології. – К., 2003. – 170 с.
5. Мельников Г.П. Культура центральной и Юго-Восточной Европы как «комплекс пограничья»: внешние и внутренние границы // Филологические науки. – М.: ИМЛИ РАН, 2012. – № 7. – С. 53-61.
6. Сидорова О. Азиатский «акцент» в современной литературе США // Известия Ур ГУ., 2007. – Сер. 2. – Вып. 14. – № 53. – С. 242-252.
7. Lahiri J. «The Namesake» / J. Lahiri. – A Mariner Book, Houghton Mifflin Company. – Boston, New York. – 2003. – 195 p.
8. Lahiri J. Unaccustomed earth / J. Lahiri. – New York, Toronto: Manotosh Biswas, 2008. – 331 p.
9. Mukherjee B. On Being American Writer // Writers on America: 15 Reflections / Ed. Abinader, Elmaz. – Washington, DC: US Department of State, International Information Programs, 2002. – P. 50-53.
10. Rushdie S. Imaginary Homelands: Essays and Criticism, 1981-1991. – Michigan: Granta Books, 1992. – 439 p.